

Türkçedeki ve Arapçadaki Etken-Edilgen Fiil Çatılarının Karşılaştırılması The Comparison of Active-Passive Verb Voices in Turkish And Arabic

Maysam SBOU

Sakarya University, Sakarya, Türkiye, maysam.sbou@ogr.sakarya.edu.tr

Article Info/Makale Bilgisi

Received/Geliş:
09.11.2023
Accepted/Kabul:
28.12.2023
Online/Çevrimiçi:
29.12.2023

Öz: Bu makale, Türkçe ve Arapçada etken ve edilgen çatıları karşılaştıran ve açıklayan bir dil bilgisi incelemesini sunmaktadır. Etken ve edilgen çatılar, fiillerin nasıl kullanıldığını göstermek ve özne ile ilişkilerini belirlemek için kullanılan önemli dil bilgisel yapılarıdır. Her iki dilde de bu çatılar, fiil köklerinin farklı eklerle nasıl değiştiğini ve nasıl kullanıldığını göstermektedir. Türkçedeki etken çatı, işi gerçekleştiren özneyi net bir şekilde belirtir. Özne, işi yapan kişiyi veya şeyi açıkça ifade eder. Etken çatılı fiiller genellikle kök biçimindedir ve öznenin rolü cümlelerin anlamını netleştirir. Diğer yandan, Türkçe’de edilgen çatıda işi yapan özne belli değildir ve gerçek özne yoktur.

Arapçada etken ve edilgen fiillerin karşılıkları "malum" ve "meçhul" fiillerdir. Malum fiillerde, işi yapan kişi bilinirken, meçhul fiillerde işi yapan kişi veya şey belli değildir. Arapça fiil kalıplarının kullanımı, bu çatıların belirlenmesinde önemlidir. Malum fiiller, genellikle geçmiş zaman veya şimdiki zaman fiil kalıpları kullanılarak oluşturulur. Arapçada meçhul fiil oluşturmak için ise fiil kökünün belirli kurallara göre değiştirilmesi ya da fiil köküne ek eklenmesi gerekmektedir.

Makale, her iki dilde etken ve edilgen çatıların benzerliklerini ve farklılıklarını ele almaktadır. Ayrıca öznenin belirginliği, fiil kökü üzerindeki değişiklikler gibi temel farklılıklar açıklanmaktadır. Her iki dilde de, edilgen çatı işi yapan kişinin belirsiz olduğu veya işi yapanın vurgulanmadığı durumlar için kullanılır.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Arapça, Etken fiiller, Edilgen fiiller, Karşılaştırma.

Cite this article/Atıf:
Sbou, M. (2023)
Türkçedeki ve
Arapçadaki Etken-
Edilgen Fiil
Çatılarının
Karşılaştırılması,
Sakarya Dil Dergisi,
1(2) (162-172).

Abstract This article presents a grammar analysis comparing and explaining the active and passive voices in Turkish and Arabic. Active and passive voices are important grammatical concepts used to show how verbs are used and to determine their relationship with the subject. In both languages, these voices demonstrate how verb roots change with different suffixes and how they are used.

In Turkish, the active voice clearly specifies the subject performing the action. The subject explicitly expresses the person or object carrying out the action. Active voice verbs are generally in their root form and clarify the meaning of the sentence by specifying the role of the subject. On the other hand, in the passive voice in Turkish, the subject performing the action is uncertain, and there is no real subject. The passive voice does not emphasize how the action is performed or by whom.

In Arabic, the counterparts of active and passive verbs are known as "malum" and "meçhul" verbs. In "malum" verbs, the subject performing the action is known, while in "meçhul" verbs, the person or object carrying out the action is uncertain. The use of verb patterns in Arabic is crucial in determining these voices. "Malum" verbs are usually formed using past or present tense verb

patterns. Creating a "meçhul" verb in Arabic may require modifying or adding to the verb root according to specific rules.

The article discusses the similarities and differences between active and passive voices in both languages, addressing key distinctions such as the clarity of the subject and changes in the verb root. In both languages, the passive voice is used in situations where the subject performing the action is uncertain or not emphasized.

Keywords: *Turkish, Arabic, Active verbs, Passive verbs, Comparison.*

Extended English Summary

The essay discusses the concept of verb voices (active - passive) in Turkish and Arabic languages, highlighting the structures and distinctions between them. The grammatical feature of verb voices is crucial in understanding how verbs relate to subjects and objects within a sentence. Zeynep Korkmaz defines the concept of voice as a method to express different subject-object relationships by adding specific suffixes to verb roots. Similarly, Ahmet Topaloğlu describes voice as a derivative formed by adding specific suffixes to verb roots based on the subject's role in performing or being affected by the action. The Turkish Language Association (TDK) defines voice as a derivative formed by adding certain suffixes to verb roots based on subject or object conditions.

In a grammatical framework, the voice of verbs represents their structural features and diversification based on their relationships. Verbs in Turkish are categorized into five voice types: Active, Passive, Reflexive, Reciprocal, and Causative. In Arabic, verbs are divided into four types based on their subjects: *malum*, *meçhûl*, *mutâva 'at*, and *müşâre-ket*. Additionally, verbs in Arabic are categorized as (*malum*) when their subjects are definite and (*meçhul*) when the subject is indefinite. Known verbs refer to the 'doer,' while unknown verbs refer to the 'affected.'

The essay further delves into the active voice in Turkish, defining it as the voice where the subject directly performs the action expressed by the verb. It highlights that in sentences constructed in the active voice, the subject clearly performs the action indicated by the verb. The active voice presents both real and hidden subjects. The former explicitly states the person or object performing the action, while the latter does not specify the action's executor.

Moreover, the essay explores the characteristics of the active voice in Turkish. It emphasizes that verbs in the active voice generally consist of root forms. The discussion underscores the presence of both real and hidden subjects in active voice sentences, providing examples to illustrate the distinction.

The passive voice in Turkish is then introduced as a grammar structure representing actions where the performer is not emphasized or clearly identified. The passive voice is formed by adding specific suffixes to verb roots, indicating that the action is done by an unknown or unspecified subject. Examples are provided to showcase the passive voice in Turkish sentences.

The essay extends the discussion to Arabic grammar, detailing the active and passive verb structures. It explicates how known verbs represent actions with a known subject, while unknown verbs lack a specified subject, aligning with the active and passive voices, respectively.

In conclusion, the essay comprehensively explores the concept of verb voices in both Turkish and Arabic languages, emphasizing the distinct structures and applications of active and passive voices in sentence constructions. The comparative analysis sheds light on the grammatical nuances of these languages, providing a detailed examination of their respective verb voices.

1. Giriş

Dil, insanlar arasındaki temel iletişim aracıdır. Dil ile insanlar düşüncelerini, kültürlerini, tarihlerini yansıtır. Bununla birlikte dil kültürün inşasında ve bilginin aktarılmasında da önemli rol oynar. Toplumların kültürel kimlikleri, düşünceleri, tarihleri ve değerleri dile yansır. Dünya üzerinde farklı yerlerde ve zamanlarda ayrı ayrı oluşan binlerce farklı dil bulunurken, her dilin kendine özgü özellikleri ve kuralları vardır. Bu noktada, bu diller arasında yapılan karşılaştırmalı dilbilim çalışmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

Karşılaştırmalı dilbilimin konusu, dilbilimcilerin ve araştırmacıların ilgisini çeker. Dilbilim, ses yapısı, çekim ve dil bilgisi yönünden dillerin benzerliklerini ve farklılıklarını inceleyen bilim dalıdır. Bu nedenle, farklı dünya dilleri arasındaki karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları, dilbilimin ana alanlarından birini oluşturur. Bu çalışmalar, dillerin doğasını ve evrimini anlamamıza ve aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları keşfetmemize yardımcı olur. Bu bağlamda, Türkçe ve Arapça dilleri, bu çalışmaların önemli bir parçasıdır. Türkçe ile Arapça arasındaki ilişkiler, din, sanat, bilim ve kültür gibi oldukça etkili faktörlere dayanarak geniş coğrafyalara yayılmıştır. Şu ana kadar Türkçe ve Arapça ilişkilerini ele alan müstakil bir çalışma bulunmasa da çeşitli araştırmacılar bu konuda birçok makale kaleme almışlardır (Karaağaç, 2008:194). Dilbilimciler, bu iki dilin dil yapılarını ve kurallarını keşfederek benzerliklerini ve farklılıklarını açığa çıkarmak için çaba göstermişlerdir

Türkçe ile Arapça arasındaki karşılaştırmalar, farklı diller arasındaki yapısal benzerliklerin ve farklılıkların anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Bu çerçevede, dünyanın farklı dillerini kıyasladığımızda, her zaman bir fark, bir ayrım bulunmaktadır. Ancak, bu farkın şiddeti diller arasında değişiklik gösterir (Ergin, 2009:3-28). Farklı dil gruplarına ait olan Türkçe ve Arapça, benzerlik gösterse de yapı bakımından her dilde her zaman ayrılık bulunur (Ergin, 2009:3-28). Arapça ve Türkçe, morfolojik açıdan ve sentaks açısından büyük ölçüde farklı iki dildir. Morfolojik açıdan Arapça bükümlü dil grubuna aitken, Türkçe sondan eklemeli dil grubundadır. Çatı değişikliği ise fiil köklerine eklenen eklerle gerçekleştirilir. Arapçada ise genellikle fiil köklerine başka harfler veya ekler eklenerek (zâid harflerle) bu değişiklik sağlanır (Çiftli, 2019:1336-1338).

Arapça, Sami dil ailesine ait bir dildir. Sami dilleri, zaman içinde birçok medeniyet tarafından konuşulan en önemli dil ailelerinden biridir. Bu dillerin bazıları uzun zaman önce yok olmuşken, diğerleri hala konuşulmaktadır ve birçok ülkenin resmi dili olarak kabul edilmektedir. Bu diller ortak bir kökten türemiş oldukları için yapılarında yani fonolojilerinde, morfolojilerinde ve temel kelime dağarcıklarında yeterli derecede yapı benzerliği gösterirler. Arapça, günümüze kadar hala yaşayan Sami dillerinin arasında en önemli dillerden biridir.

Sami dilleri geleneksel olarak hem yapısal özellikleri hem de coğrafi kökenleri temelinde üç gruba ayrılır: kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı. Bu bölgeler, günümüzde Levant (Bilâdü's-Şâm: بلاد الشام) olarak adlandırılan bölgeyi (Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün) onun yanı sıra Irak, Arap yarımadası ve Etiyopya'yı kapsamaktadır.

Arapça dili güneybatı dil grubuna aittir. Bu dil, 22 ülkede yaklaşık 400 milyon kişi tarafından ana dil olarak kabul edilir. (Suriye, Lübnan, Filistin, Ürdün, Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Irak, Yemen, Cezayir, Mısır, Libya, Fas, Tunus, Sudan, Çad, Somali, Moritanya ve Cibuti) (Holes, 2004:15). Dünyanın en çok konuşulan dillerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra, çağdaş uluslararası sahnede Arapça, 1 Ocak 1971 tarihinden itibaren Birleşmiş Milletler'de İngilizce, Fransızca, İspanyolca, Rusça ve Çince ile resmi bir dil olarak kabul edilmiştir (Holes, 2004:15).

Yedinci yüzyılın başında ilk kez dünya dili olarak kabul edildiğinden beri Arapça, iki tür arasında bir çatışma ile tanınır hale gelmiştir: Standart dili (Fasih Arapça veya Modern Standart Arapça), prestijli bir konumda olan ve din, kültür ve eğitim dili olarak saygı duyulan. Bunun yanı sıra, halk dili (Amice), çoğu konuşmacının ana dili olarak topluma hizmet eder ve toplumun tümünde iletişimin doğal yolu olarak kabul edilir (Versteegh, 1997).

Arapçanın, dünya dilleri arasında öne çıkan bir yeri bulunmaktadır. Bu öne çıkışın, çeşitli güç faktörleriyle bağlantısı vardır, dinî faktör ise bu faktörler arasında en güçlüsüdür. Kuran, Arapça'nın önemini en başta vurgulayan etkenlerden biridir. Arapça dili, İslam'ın başlaması ve Arabistan Yarımadası'nda yayılmasıyla birlikte özellikle Kuran-ı Kerim'le ilişkilendirildikten sonra oldukça ilgi görmüştür. Bu bağlamda, Arapça'yı öğrenmek İslam dininin temel prensiplerini öğrenmek isteyen herkes için bir gereklilik haline gelmiştir (2013 *صليحة*).

Türkçe ise, Türk dünyasının iletişiminin temel taşı olarak hizmet eder, düşüncelerin, duyguların ve fikirlerin kültürler ve zamanlar arasında değiş tokuşunu mümkün kılar. Dünyayı süsleyen birçok dil arasında, Türk dili, tarih, kültür ve dil evrimine dair bir tanıklık sunar. Türk dili kökleri Ural-Altay dillerinin Altay koluna bağlı bir dildir (Ergin, 2009:3-28). Karmaşık dil bilgisi yapısı ve Arapça ile olan ilgi çekici bağlantısıyla dünya dil dokusunda eşsiz bir yere sahiptir. Türk dilinin kökleri, geniş Orta Asya bozkırlarında dolaşan eski Türk boylarına kadar izlenebilir. Bu kabileler batıya doğru göç ettikçe beraberinde getirdikleri dili değiştirip zamanla çeşitli kültürlerden etkilenirler. Bu dil yolculuğu Anadolu bölgesinde son buldu, Osmanlı İmparatorluğu'nun çok kültürlü yapısı modern Türk dilini şekillendirmede önemli bir rol oynadı.

Türkçe, diğer diller gibi çeşitli lehçelere, şivelere ve ağızlara sahiptir. Coğrafi ve tarihi faktörlerin etkisiyle farklı bölgelerde ve topluluklar arasında farklı dallara ayrılmıştır. Bilinmeyen bir geçmişte ayrılmış olan Çuvaşça, Gagavuzca ve Yakutça gibi Türkçe lehçeleri bulunurken, Kırgızca, Kazakça, Özbekçe, Azerice ve Osmanlıca gibi Türkçe şiveleri mevcuttur. Aynı şekilde, Türkiye Türkçesinin ağızları arasında Karadeniz ağızı, Konya ağızı, İstanbul Türkçesi gibi çeşitli örnekler bulunmaktadır (Ergin, 2009:3-28).

Her dilin bir yapısı olduğu gibi Türkçenin de bir yapısı vardır. Yapısı bakımından onun da dünyadaki başka dillerle benzerlikleri ve farklılıkları vardır. Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Bu yapı, köklere eklerin eklenmesini içerir ve detaylı anlamlar taşıyan karmaşık kelimelerin oluşturulmasına olanak tanır. Ünlü uyumu, Türkçenin ayırt edici bir özelliğidir; kelimeler içindeki ünlüler birbirleriyle uyum sağlar, bu da dile ritmik ve uyumlu bir nitelik kazandırır (Tokmakçioğlu, 2008:259). Ayrıca Karahanlı Türkçesi döneminde Kaşgarlı Mahmud'un 1072-74 yıllarında yazmış olduğu *Dîvânü Lugati't-Türk* adlı eser Türk dilinin ses, yapı ve söz varlığı özelliklerini ortaya koymuş ve zamanın edebiyat ve halkbilim malzemesiyle birlikte ansiklopedik bilgilere de yer verilmiştir (Gündüz, 2013:12).

Türk dilinin belirgin özelliklerinden biri dil bilgisi yapısıdır. Türkçe’de cümle yapısı, özne- nesne -yüklem (ÖNY) şeklindedir. Ayrıca, Türkçe eklemeli bir dil örneğidir; ekler, kelimelerin köklerine eklenerek dil bilgisi bilgileri iletilir ve bu durum morfolojik karmaşıklığa yol açar.

Başka dillerin etkisiyle meydana gelen yabancı unsurlar vardır. Bu unsurlar Türklerin İslam kültürü çerçevesine girmeleri dolayısıyla Türkçeye Arapçadan ve Farsçadan ödünç alınan çeşitli kelime (Ergin, 2009:3-28). Sözcük hazinesinin çoğunluğunu; öz Türkçe ve öz Türkçe’den türetilmiş sözcükler, Arapça ve Farsçadan geçmiş ve Türkçeleşmiş sözcükler oluşturur.

Türkçe ile Arapça arasındaki ilişki hem büyüleyici hem de karmaşıktır. Türkçe ve Arapça farklı dil ailelerine aittir, ancak Arapça’nın Osmanlı Türkçesi üzerindeki etkisi nedeniyle tarihsel olarak birbirine geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun geniş toprakları ve Arapça yazı sistemini Türkçe yazmak için benimsemesi, Arapça kelime dağarcığının ve ifadelerinin Türkçeye entegre edilmesine katkı sağlamıştır. Türk dili, Anadolu halkının zengin tarihini, karmaşık dil bilgisi yapısını ve kültürel evrimini canlı bir tanıklık olarak sunar. Eski Türk kökenlerinden modern Türkiye’nin resmi dili olarak tarih boyunca evrilen ve uyum sağlayan Türkçe, çeşitli kültürlerden etkilenmeyi başarmıştır. Eklemeli yapısı, ünlü uyumu ve belirgin dil bilgisi sırası onu eşsiz bir dil hazinesi haline getirir. Ayrıca, Arapça ile tarihsel bağlantısı, kelime dağarcığına ve ifadelere karmaşıklık katmaktadır. Türk dili, geçmiş ile şimdi arasında bir köprü olarak hizmet eder ve geçmiş nesillerin ve gelecek nesillerin hikayelerini, amaçlarını ve kültürel mirasını taşır.

Ancak, bu iki dil arasındaki karşılaştırma, dil yapılarının, gramer ve kavramsal benzerliklerin ve farklılıkların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur. Türkçe ve Arapça, kökenlerinde farklılık gösteren dillerdir, ancak bu iki dilin her biri benzer veya farklı olabilecek dilbilimsel yapılar ve dil bilgisi yapılarını içerir. Bu dil bilgisi yapıları arasında en önemlisi fiil çatılarıdır. Bu nedenle, Türkçedeki fiilleri, yüklem-özne ilişkisi açısından özne tarafından alınıp alınmamalarına göre beş farklı çatı türünde inceleyebiliriz. Bu türler şunlardır: 1- İş yapan (Etken) 2- İş gören (Edilgen) 3- Kendi üzerine düşen (Dönüşlü) 4- Karşılıklı olarak iş yapan (İşteş) 5- Başkasına iş yaptıran (Ettirgen) çatılarıdır. Ancak, bu konuda Türkçe’de ve Arapçada Etken-Edilgen çatılarıyla sınırlı olduğu için, yalnızca bu iki çatıyı ele alınarak ekleriyle ilgili detaylar daha sonraki bölümlerde incelenecektir.

Bu terimi ilk duyduğunuzda ne demek İstenildiğini anlamak belki de zor olabilir. Ancak, Etken -Edilgen çatılı fiiller dilin gizli kahramanlarıdır. Bu fiiller çeşitli cümlelerde ve metinlerde sıklıkla bulunur, ancak dilbilim açısından oynadıkları rol oldukça derindir. İşte bu nedenle, dilimizin temel yapı taşlarından biri olan Etken- Edilgen çatılı fiillerin önemini anlamak, dilin özünü çözmek için kritik bir adımdır. Dilbilimciler, dilin yapı ve işleyişini inceleyen uzmanlardır ve Etken- Edilgen çatılı fiilleri anlamak, dilbilimin merkezi konularından birini kavramamıza yardımcı olur. Bu ince yapıli fiiller, bir cümlenin anlamını derinleştirir ve zenginleştirir. Dilimizin ifade gücünü artırırken, aynı zamanda düşünme şeklimizi etkiler. Dilin nasıl çalıştığını anlamak, dil kullanımımızı daha etkili ve bilinçli hale getirir.

İşte bu önemli ve çekici yapılarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Biz bu geniş konunun sadece belli kısımlarını ve belli yapılarını ele almaya çalışacağız. Elbette pek çok araştırmacı ve dilbilimci bu çatı yapıları hakkında hem Türk

dilinde hem de dünya dillerinde çok önemli çalışmalar yapmaktadır. Veriler ve bulgular elbette çok önemlidir. Bizim bu çalışmada yapmaya çalıştığımız, konuyla ilgili yapılan çalışmaları kullanarak Etken- Edilgen çatılı fiilleri Türk dili ve Arap dili kurallarına göre ele alarak, bu fiil yapılarının oluşumunu, kullanımını ve anlamını inceleyerek, her iki dilin bu önemli dilbilimsel yönlerini karşılaştırmaktır.

1. Fiil çatıları (etken – edilgen)

Dil bilgisi, bir dilin yapısını ve işleyişini inceleyen önemli bir disiplindir. Dilin yapı taşlarından biri de fiil çatılarıdır. Fiil çatıları, bir fiilin hangi yönde gerçekleştiğini veya kim tarafından gerçekleştirildiğini belirlemek için kullanılan önemli bir dil bilgisi kavramıdır. Korkmaz, çatı kavramını şöyle tanımlamaktadır “Çatı özne veya nesnenin fiilin gerçekleşmesindeki farklı durumlarını belirtmek üzere, fiil tabanına, çekimden önce fiilden fiil türeten belirli eklerin getirilmesiyle meydana gelen değişik görünüşlerdeki fiil şekli: gör-, görün(<gör-ün-), görül(<gör-ül-), görüş(<gör-üş-), gördür(<gör-dür-), görüştür(<görüş-tür), görüştürül(<gör-üş-tür-ül-) vbdir.” (Korkmaz, 1992:35). Topaloğlu’ya göre ise çatı, “öznenin yüklemine belirttiği işi yapmasına, bu işin etkisi altında kalmasına veya bunlar dışında onunla belli biçimlerde ilgili olmasına göre, belirli eklerin fiil kök ve gövdelerine getirilmesiyle oluşturan türevdir” (Topaloğlu, 1989). TDK sözlüğüne göre ise çatı: “Özne veya nesne durumlarına göre, belirli çatı eklerinin fiil kök veya gövdelerine getirilen türev, binadır” (TDK sözlüğü, 1998:443). “Çatı, bir fiilin kök veya gövdesinin, sözlük anlamında herhangi bir değişiklik olmaksızın belirli eklerle genişletilerek özne ve nesne ile olan ilişkisinde meydana gelen durum değişikliğidir” (Korkmaz, 2004:1-7).

Dil bilimsel çerçevede çatı, fiillerin özne ve nesne gibi öğelerle nasıl ilişkilendirildiğini gösteren bir yapısal özelliktir ve ilişkilerine göre çeşitlenir. “Fiillerin nesnelere ve öznelerine göre olan özelliklerine çatı denir” (Gencan, 1974:171). Dolayısıyla Türkçe’de yüklem- özne bağlantısı açısından baktığımızda fiillerin özne alıp almamalarına göre fiil çatısı beş çatı türüne ayrılır: Etken, Edilgen, Dönüşlü, İşteş ve Ettirgen. Öznesi itibariyle Arapçada fiiller ise ma‘lûm, meçhûl, mutâva ‘at ve müşâre-ket olmak üzere dörde ayrılır (Çiftli, 2019:1336-1338). Özneye göre yüklem ayrıca etken ve edilgen olarak ayrılmaktadır. Arapçadaki karşılıkları ma ‘lûm ve meçhul fiillerdir (Çiftli, 2019:1336-1338). Öznesi belli olan etkendir (malum), öznesi belli olmayan edilgendir (meçhul). Başka bir şekilde söylersek öznesi "yapan" işlevli bir yüklem etken, öznesi etkilenen işlevli bir yüklem ise edilgen sayılıyor. Bu ayrım Arapça dilinde de bulunur; malum ve meçhul fiilleri şeklinde adlandırılır. Bu çalışmada, hem Türkçe’de hem de Arapçada Etken – Edilgen çatıları detaylı bir şekilde ekleriyle ele alacağız.

2. Türkiye Türkçesinde Etken Çatı

Etken çatı, Türkiye Türkçesinde fiillerin kullanıldığı önemli bir dil bilgisi yapısıdır. Bu çatı, bir cümlemin yüklemine oluşturan fiilin, işi gerçekleştiren kişi veya nesne ile nasıl ilişkilendiğini gösterir. Etken çatı, yüklem tarafından belirtilen işin özne tarafından doğrudan doğruya yapıldığını gösteren fiil çatısıdır. Başka bir ifadeyle öznesi belli olan ve öznesiyle kesin ilişkisi bulunan fiildir (Korkmaz, 1992:58) Etken çatıda işi yapan öznenin kendisidir (Çiçek ve

Öztürk, 2023:244-256). Dolayısıyla, etken çatılı bir fiille kurulmuş cümlelerde yüklem belirtiği işin özne tarafından yapıldığı açıkça görülür (Özkan ve Sevinçli, 2009:169). Ayrıca, etken çatılı fiillerde gerçek ve gizli özne bulunur (Çiçek ve Öztürk, 2023:244-256).

Etken çatının özellikleri:

- **Özne İşin Sahibidir:** Etken çatılı bir cümlede, özne işin gerçekleştiği kişiyi veya nesneyi belirtir. Özne, işi gerçekleştiren kişiyi ifade eder.
- **Yapı ve Anlam:** Türkçedeki etken çatılı fiillerin genellikle kök biçimleri bulunur. Örneğin, "bak," "kaç," "çalış," ve "anla" gibi fiiller etken çatıya örnektir (Akbayır, 2013:143-149).
- **Gizli ve Gerçek Özne:** Etken çatılı cümlelerde gerçek ve gizli özne olabilir. Gerçek özne, işi yapan kişiyi veya nesneyi açıkça belirtirken, gizli özne işin sahibini belirtmez. Örneğin:

- **Gerçek Özne:**

Camı ben kırdım.

Ali camı kırdı.

- **Gizli Özne:** "Camı kırdı." Burada "cam", işin sahibini belirtmez. Yani, "cam" kimin tarafından kırıldığı belirsizdir.

Örneğin, "Camı ben kırdım", cümlesinde ben gerçek özne, cam ise nesnedir. "Camı kırdım" cümlesinde aynı şekilde ben; gizli özne, cam; nesnedir. Her iki cümle de etken çatılıdır. Örneğin, "Ali camı kırdı" cümlesinde; "Ali" eylemi gerçekleştiren kişiyi temsil eder ve bu cümlede etken çatı kullanılmıştır.

Örnekler:

- *Ali kitap okur.*
- *Çocuklar top oynar.*
- *Annem yemek yapar.*
- *Öğrenciler ödev yazdı.*

Türkçedeki etken çatı bir cümlemin anlamını netleştirir ve işi gerçekleştiren kişiyi veya nesneyi belirlememize yardımcı olur. Bu yapının kullanımı, Türkçe cümlelerde belirgin bir özelliktir ve dilin yapı taşlarından birini oluşturur.

3. Türkiye Türkçesinde Edilgen Çatı

Türkiye Türkçesinde edilgen çatı, gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısıdır (Korkmaz, 1992:35-59). Başka bir ifade ile özneleri belirsiz ya da işi gerçekleştiren tarafın vurgulanmadığı eylemleri ifade etmek için kullanılır. Türkçe'de edilgen eylemlerin tümü etken eylem kök ya da gövdelerinden- (ı)l, -in, -un, -n ekleriyle türetilir (Demir, 2013:366-368). Bu ekleri, fiil kökünün sonuna ekleyerek eylemin özne tarafından

yapılmadığını ifade eder (yaz-mak, yazıl-mak), (sev-mek, sevil-mek), (oku-mak, okun-mak), (bul-mak, bulun-mak) şeklindedir. Edilgen çatının ekleri, fiil kökünün sonuna eklenerek eylemin özne tarafından yapılmadığını ifade eder. Edilgen çatılı fiille kurulmuş cümlelerde, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli değildir. Bu cümlelerde gerçek özne yoktur. Bu tür cümlelerde cümlelerin asıl nesnesi olan öge, özne görünüşündedir (Özkan ve Sevinçli 2009:125-17-). Örnek cümlelerle açıklamak gerekirse, "Ev temizlendi" cümlesinde "temizlendi" fiili edilgen bir eylemi ifade eder. Burada, kimin tarafından temizlendiği belirtilmemiş, yalnızca evin temizlendiği bilgisi verilmiştir. Edilgen çatı, bu tür cümlelerde işi yapan öznenin öne çıkarılmasına gerek duyulmadığı zamanlarda kullanılır. Edilgen eylemlerde, genellikle "sözde özne" denilen bir kavram bulunur. Sözde özne, eylemin gerçekleştiği ama kimin tarafından gerçekleştiği belirsiz ya da ikincil olan öznedir (Akbayır, 2013:143-149). Örneğin, "Yemek pişirildi" cümlesinde "yemek" sözde öznedir. Bu cümlede yemeğin nasıl pişirildiği veya kimin tarafından pişirildiği belirtilmemiştir.

Örnek:

- *Yemek servis edildi.*
- *Pencere camı kırıldı.*
- *Yol tabelaları yenilendi.*

Bu örneklerde görüldüğü gibi, işi gerçekleştiren özne önemsenmediği için edilgen çatı tercih edilir.

Sonuç olarak, Türkçedeki edilgen çatı, işi yapan öznenin kimliğini belirlemeden sadece eylemin gerçekleştiğini ifade etmek için kullanılır.

4. Arapçada malum (etken) fiil **الفعل المعلوم**

Faili anılan fiil etkendir. Fiilin öznesinin bilindiği durumlarda fiilin çatısı etken olur. Arapçada fiilin çatısını etken yapmak için herhangi bir işleme gerek yoktur. Fiilin edilgen çatıda olmaması onun etken çatıda olduğunun göstergesidir. Mesela فَتَحَ (açtı) fiili etken çatıdadır. Bu durumda onunla ancak فَتَحَ الْوَلَدُ الْبَابَ (çocuk kapıyı açtı) şeklinde yani öznesi belirtilmiş olarak bir cümle kurulabilir. Burada "kim açtı" sorusunun cevabı "çocuk" olacağından fiilin öznesi bellidir ve fiil etken haldedir (Yavuz, 2011:21).

5. Arapçada meçhul (edilgen) fiil **الفعل المجهول**

Arapçada meçhul (edilgen) fiil oluşturmak oldukça önemli bir dil bilgisi konusudur. Tıpkı Türkçedeki edilgen çatı gibi öznesi belli olmayan fiil demektir. Yani öznesi bilinmediğinden fiil edilgen çatı formunda olur (Yavuz, 2011:21). Dilbilimciler, Arapçada edilgen çatılı fiili oluştururken ya geçmiş zaman (mazi) ya da şimdiki zaman (muzari) kullanılır. Meçhul fiilin oluşturulması, fiil kökündeki harflerin belirli kurallara göre değiştirilmesi veya eklenmesi yoluyla yapılır. Fiil kökünün meçhul hale getirilirken bazı harf değişikliklerine uğraması gerekebilir. Bu değişiklikler, meçhul fiilin zamanına ve yapısına bağlıdır. Bu süreç, fiilin nasıl meçhul hale getirileceğini şekillendirir. Geçmiş zaman gösteren bir etken fiili edilgen yapmak için ilk harf ötrelenir (-) ve sondan bir önceki harf de esrelenir (-). فَتَحَ الْبَابَ (kapı açıldı) cümlesinde özne belli olmadığından fiil edilgen çatıda kullanılmıştır.

كَسَرَ (kırmak) ————— كُسِرَ (kırıldı)

كَتَبَ (yazmak) ————— كُتِبَ (yazıldı)

Şimdiki veya geniş zaman kipindeki bir etken fiili edilgen yapmak için ilk harf ötrelenir (ـُ), sonndan bir önceki harf de üstün yapılır يُفْتَحُ البابُ (—) (kapı açılır, açılıyor) örneğinde olduğu gibi.

يَكْتُبُ (yazıyor/ yazar) ————— يُكْتَبُ (yazılıyor/ yazılır)

يَتَعَلَّمُ (öğreniyor/ öğrenir) ————— يُتَعَلَّمُ (öğreniliyor/ öğrenilir)

Biliniyor	يُعَلِّمُ	يَعْلَمُ	Biliyor
Yaratılıyor	يُخْلَقُ	يَخْلُقُ	Yaratıyor
Yükseltiyor	يُرْفَعُ	يَرْفَعُ	Yükseltiyor
Anlaşıyor	يُفْهَمُ	يَفْهَمُ	Anlıyor
Terk ediliyor	يُتْرَكُ	يَتْرَكُ	Terk ediyor
Toplanıyor	يُجْمَعُ	يَجْمَعُ	Topluyor
Kabul ediliyor	يُقْبَلُ	يَقْبَلُ	Kabul ediyor
İnşa ediliyor	يُنْبَى	يَنْبَى	İnşa ediyor
Teslim ediliyor	يُسَلَّمُ	يُسَلِّمُ	Teslim ediyor
Kullanılıyor	يُسْتَعْمَلُ	يَسْتَعْمِلُ	Kullanıyor
Alınıyor	يُؤْخَذُ	يَأْخُذُ	Alıyor
Açılıyor	يُفْتَحُ	يَفْتَحُ	Açıyor
Paylaşıyor	يُشَارَكُ	يُشَارِكُ	Paylaşıyor
Başlanıyor	يُبْدَأُ	يَبْدَأُ	Başlıyor
Gönderildi	يُرْسَلُ	يَرْسَلُ	Gönderdi
Dağıtılıyor	يُوزَعُ	يُوزِعُ	Dağıtıyor

Kutlanıyor	يُحْتَفَلُ	يَحْتَفِلُ	Kutluyor
Duyuruluyor	يُعْلَنُ	يَعْلُنُ	Duyuruyor

Tabloda, Arapçada ve Türkçe’de etken ve edilgen çatıların nasıl kullanıldığı ve anlam değişimleri gösterilmektedir. Etken çatı, eylemi gerçekleştiren özneyi belirtirken, edilgen çatı eylemin özne tarafından gerçekleştirilmediğini ifade eder. Bu örnekler, her iki dilin çatı konusundaki farklılıklarını ve benzerliklerini göstermektedir.

Sonuç

Karşılaştırmamız sonucunda, Türkçe ve Arapça’nın etken ve edilgen çatıları arasında benzerliklerin bulunduğu görülmektedir. Her iki dilde de fiil köklerinin çatı değişikliği ile nasıl etkilendiği tespit edilmiştir. Ancak, bu diller arasındaki önemli farklar da ele alınmıştır. Özellikle, Türkçe’de etken ve edilgen fiil çatıları belirli eklerle oluşturulurken, Arapçada çoğu fiil kökü malum veya meçhul çatı olarak doğuştan gelir.

Her iki dilde de etken ve edilgen çatılar, fiillerin özne ve nesne ile olan ilişkisini belirlemek için kullanılan dil bilgisi kavramlarıdır. Türkçe’de etken çatı, işi gerçekleştiren öznenin kendisini belirtir. Özne, işi yapan kişiyi veya nesneyi açıkça gösterir. Örnek cümlelerde görüldüğü gibi, etken çatıda işi yapan kişi veya nesne açıkça belirtilir. Öznenin rolü çok önemlidir ve cümlelerin anlamını netleştirir. Ayrıca, etken çatılı fiiller genellikle kök biçimindedir.

Öte yandan, Türkçe’de edilgen çatıda işi yapan kişi veya nesne belirsizdir. Özne, işi yapanı ifade etmez ve gerçek özne yoktur. Edilgen çatıda, işin nasıl yapıldığı veya kim tarafından yapıldığı vurgulanmaz. Örnek cümlelerde bu durumu gözlemleyebiliriz.

Arapçada ise etken ve edilgen fiillerin karşılıkları malum ve meçhul fiillerdir. Malum fiillerde, işi yapan özne bilinirken, meçhul fiillerde işi yapan kişi veya nesne belirsizdir. Bu durum, Arapça fiil kalıplarının kullanımına bağlıdır. Genellikle geçmiş zaman veya şimdiki zaman fiil kalıpları kullanılarak fiilin çatısı belirlenir.

Sonuç olarak, Türkçe ve Arapçadaki etken ve edilgen çatılar, öznenin belirginliği ve fiil kökü üzerindeki değişiklikler gibi bazı temel farklılıklara sahiptir. Her iki dilde de edilgen çatıda, öznenin belirsizliğini vurgulamak için kullanılır. Arapçada bu çatının oluşturulması, Türkçe’ye göre daha karmaşıktır ve fiil kökünde belirgin değişiklikler gerektirebilir. Dil bilimsel açıdan her iki dilde de edilgen çatı, anlamın vurgulanmadığı veya işi yapan öznenin belirgin olmadığı durumlar için kullanılmaktadır.

Makale Bilgi Formu

Makale Bilgisi: Makale özgün bir araştırma makalesidir. Yazarların Katkıları: Yazarların ikisinin de araştırmaya katkı oranı %50’dir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı Bildirimi: Dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakları yazarlara aittir ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayınlanmaktadır.

Destekleyen/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu, özel veya kar amacı gütmeyen kuruluştan hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu araştırma metinler üzerinde gerçekleştirildiğinden etik kurul iznine ihtiyaç yoktur. İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır. Herhangi bir intihal tespit edilmemiştir.

Kaynakça

- Argunşah, M. (1998). Türkçe Sözlük TDK 1998 Üzerine. Sözlük Bilimi Sempozyumu.
- Akbayır, S. (2013). *Eğitim fakülteleri için cümle ve metin bilgisi*. Pegem Akademi. 143-149
- Çiçek S. & Öztürk B. (2023). Türkçe Öğretmenlerinin Eylemde Çatı Konusunu Ele Alışları Üzerine Bir İnceleme . *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 11 (1), 244-256 . DOI: 10.16916/aded.1212992.
- Çiftli, M. (2019). “Fiilin Çatısına İlişkin Arapça Ve Türkçe Kavramların Karşılaştırılması”. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5/2 (Aralık 2019), 1335-1365.
- Demir, T. (2013). *Türkçe dil bilgisi*. Kurmay Kitap Yayın Dağıtım. 366-368.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. Boğaziçi Yayınları. 3–28.
- Gencan, T. Nejat. (1974). *Dil bilgisi*. Türk Dil Kurumu 171.
- Gündüz, H. (2013). *Karşılaştırmalı Dilbilim Açısından ve Türkçe 'de Yan Cümleler*. Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. 12.
- Holes, C. (2004). *Modern Arabic Structures, Functions, and Varieties*. Georgetown University Press. 15.
- Karaağaç, G. (2008). *Dil Tarih ve İnsan*. Kesit Yayınları. 194.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları. 35.
- Korkmaz, Z. (2004). Türkiye Türkçesinde Fiil Çatısı Üzerine Görüşleri. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 44(1996), 159-165.
- Özkan M., Sevinçli V. (2009). *Türkiye Türkçesi söz dizimi: kelime çözümlemeli*. Akademik Kitaplar. 244-256.
- Türkçe Sözlük (1998), Ankara: TDK Yayınları. 443.
- Tokmakçioğlu, E. (2008). *Türkçenin anatomisi*. Geçit Kitabevi. 259.
- Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. Ötüken. 202.
- Versteegh, K. (1997). *Arabic Language*. Columbia University Press. 123-130.
- Yavuz, M. (2011). *Arapça Dil bilgisi 21*. Akademi Titiz Yayınları. 21.
- عشوش صليحة.(2013). اللغة العربية التحديات والحلول.